

Justiits- ja Digiministeerium
info@justdigi.ee

Teie 13.08.2025

Meie 11.09.2025 nr 10-3/25/89-2

Tartu Ringkonnakohtu arvamus eestkoste seadmise muudatusi puudutava eelnõu väljatöötamiskavatsuse (VTK) kohta

Tartu Ringkonnakohtus tänab võimaluse eest avaldada arvamust eestkoste seadmise muudatusi puudutava eelnõu VTK osas. Leiame, et VTK pealkirja tuleks täpsuse mõttes täiendada, sõnastades see „Perekonnaseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse muutmise eelnõu (eestkoste seadmise muudatused) väljatöötamiskavatsusena“. Eesti tsiviilõigust reguleerivate õigusaktide süsteemi arvestades oleks loogilisem, kui teovõime ja eestkoste osas nimetatakse kõigepealt tsiviilseadustiku üldosa seadust (TsÜS) kui üldosa reguleerivat seadust, tuues alles seejärel välja perekonnaseaduse (PKS) kui eriosa reguleerivat seadust – mitte vastupidi. Samuti tuleks eristada seda, et kui TsÜS ja PKS näevad ette eestkoste seadmise materiaalõiguslikud eeldused, siis tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS) reguleerib eestkoste seadmise menetlusõiguslikke küsimusi.

Juba 2002. aastast kehtiva TsÜS-i kohaselt on piiratud teovõime faktiline seisund, mille esinemisel määrab kohus inimesele eestkostja. Seega ei piira kohus teovõimet, vaid tuvastab teovõime piiratuse ja selle ulatuse – need on eestkoste seadmise eeltingimuseks. Ka eestkostja määramine ei piira inimese teovõimet, vaid loob üksnes (ümberlühkatava) eelduse, et isiku teovõime on piiratud ulatuses, milles talle eestkostja on määranud (TsÜS § 8 lg 3). Teisalt võib inimese teovõime olla piiratud ja tema tehtud tehingud seetõttu tühised (TsÜS §-d 10 ja 11) ka olukorras, kus talle ei ole eestkostjat määratud. Kohtupraktikas on tavalised vaidlused testamendi kehtivuse üle pärast testaatori surma – sellisel juhul tuvastatakse teovõime piiratus tagantjärele. Olgugi, et VTK tekstis on selgitused üldiselt korrektsed ja kooskõlas kehtiva õiguse loogikaga, leidub siiski kohti, mille pinnalt jääb mulje, justkui piiraks kohus isiku teovõimet või mis jäävad sootuks arusaamatuks (näiteks punkti 1.1.1 esimene lõik – „täisealise isiku piiratud teovõime piiramine“). Võimaliku eelnõu ja seletuskirja koostamisel tuleks kasutada mõisteid kehtiva õigusega kooskõlaliselt.

Teeme VTK-s väljendatud sisuliste ettepanekute osas järgmised tähelepanekud.

1. Eestkoste seadmise eelduste osas puudub selgus, millist probleemi VTK-s välja pakutud alternatiividega soovitakse lahendada. Juhul, kui lahendamist vajav probleem seisneb selles, et kehtivates seadustes (TsÜS, PKS ja TsMS) kasutatud terminid „vaimuhaigus“ ja „nõrgamõistuslikkus“ ei ole enam väljendina kohased, siis teine alternatiiv selle probleemi lahendamiseks. Samas tuleb märkida, et „vaimuhaigus“ ja „nõrgamõistuslikkus“ ei olnud meditsiiniliselt täpsed terminid isegi siis, kui TsÜS, PKS ja TsMS vastu võeti.

Piiratud teovõime ja eestkoste on juriidilised, mitte meditsiinilised terminid ja kuigi arstlik ekspertarvamus on eestkoste seadmisel oluline, ei ole see kohtu jaoks siduv.

Nõustuda ei saa ka väitega, justkui tuleks praegu isikul esineva häire diagnoosimisel hinnata, millise seaduses sätestatud isiku teovõime piiramise eelduse alla see paigutub: eestkoste seadmisel hinnatakse seda, kas ja mis ulatuses suudab isik oma tegudest aru saada ja neid juhtida, mitte seda, kas tema piiratud teovõime põhjuseks on „vaimuhaigus“, „nõrgamõistuslikkus“ või „muu psüühikahäire“. Pakutud alternatiividest esimene – siduda eestkoste seadmine kindla diagnoosi liigiga – võib viia soovitud erinevale tulemusele, kus mõne diagnoosi puhul arvatakse, et see toob automaatselt kaasa isiku teovõime piiratuse, jättes aga kaitseta inimesed, kellel „õiget“ diagnoosi ei ole, kuid kes sellest hoolimata tänaste arusaamade kohaselt eestkostet vajaksid. Kehtivas kohtupraktikas on selge, et ükski diagnoos ei tähenda automaatselt, et eestkoste seadmise eeldused on täidetud.

Kolmanda alternatiivi kirjelduse järgi on praegu eestkoste seadmise eelduseks üksnes meditsiiniline diagnoos, mille kõrval ei hinda kohus isiku tegelikku funktsioneerimisvõimet ja eestkoste seadmine on lubatud ulatuses, mis ületab tegelikku vajadust. Selline seisukoht ei ole kooskõlas kehtiva õiguse ega Riigikohtu praktikaga. Praktikas ülemäära ulatuslik eestkoste seadmine on õiguse kohaldamise – mitte aga regulatsiooni – probleem. Kuna kolmandas alternatiivis kirjeldatu on kehtiva õigusega juba ette nähtud, siis on ebaselge, milles seisneks selle alternatiivi puhul muudatus.

2. VTK-s kirjeldatu põhjal jääb arusaamatuks, mille alusel tuleks eristada olukordi, kus on vajalik psühhiaatri tehtud ekspertiis nendest „lihtsamatest eestkosteasjadest“, kus see vajalik ei ole ja piisab perearsti tõendist. Selleks, et mõne seisundi puhul võiks ekspertarvamuse anda ka muu valdkonna spetsialist, tuleks see seisund määratleda eestkoste seadmise eeldusena. Kui n-õ moodsamalt sõnastatud eeldused jäävad sisult samaks, on eestkoste seadmise jätkuvaks eelduseks vaimse tervise häire, mida on pädev hindama psühhiaater.

Perearsti tõend eestkoste seadmise alusena oleks aga küsitav ka juhul, kui eestkoste seadmise eelduste hulgas oleks lisaks vaimse tervise häirele ka mõni muu seisund, näiteks kehalise ehk somaatilise tervise häire. Kuna eestkoste seadmine riivab väga tugevalt isiku põhiõigusi, on oluline, et selles menetluses arvamust andev ekspert oleks sõltumatu nii eestkostet vajavast isikust kui ka tema lähedastest – isiku enda ja tema pereliikmete perearst ei pruugi neile tingimustele vastata. Ekspertiis on eestkostja määramise menetluses keske tähtsusega. Ekspertiisi ärajätmist või selle nõuete lõdevendamist inimese põhiõiguste piiramisel ei saa põhjendada kulude kokkuhoiu või ekspertide nappusega.

Ankeedi vormis arvamuse esitamine, sõltumata eksperdi isikust, võib aidata kaasa eksperdi arvamuse selgusele, kuid selleks tuleks koostada kehtiva õigusega kooskõlas olev ankeet. Praegu kohtute kodulehel kättesaadav Psühhiaatri ekspertarvamuse vorm eestkoste asjas kahjuks seda ei ole: näiteks vormi p 4.3 küsimus „Uuritav vajab abi (eestkostet) järgmistes teemades“ käsitleb abivajadust ja eestkoste vajadust identsetena. See võib olla üks põhjustest, miks eestkostet seatakse liiga ulatuslikult inimestele, kes vajavad küll erinevas vormis abi, kuid mitte tingimata eestkostet.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Tiina Pappel
Tartu Ringkonnakohtu esimees